

І.Жансүгіров атындағы Жетісу Мемлекеттік Университетінің Гуманитарлық Факультеті

7 ТАҚЫРЫП КӘСПОРЫН КАПИТАЛЫНЫҢ (ҚОРЛАРЫНЫҢ) АЙНАЛЫМЫ ЖӘНЕ ТОЛЫҚ АЙНАЛЫМЫ ОСӨЖ №7

Орындаған: Тынысбек Гауһар Нұрланқызы
ҚТӘ 211-топ
Тексерген: Казиева Лаура Жеңісовна

ЖОСПАР:

1. Негізгі және айналмалым капитал.

2. Негізгі капиталдың күнсыздануы. Амортизация.

3. Инвестиция өндіріс қорларын қаржыландыру көзі ретінде.

Негізгі сөздер: Негізгі капитал; Айналмалы капитал; Амортизация; Инвестиция; Қорлану; Тиімділік; Нақты инвестициялар; Қаржылық инвестициялар; Портфельдік инвестициялар; Интеллектуалды инвестициялар; Тікелей инвестициялар.

1. НЕГІЗГІ ЖӘНЕ АЙНАЛМАЛЫ КАПИТАЛ

Негізгі капитал - бұл материалдық құндылықтың ұзақ кезеңдегі жұмыс істеп тұруы ретіндегі негізгі қорлардың ақшалай бағалауы. Осыған байланысты қорлар өзінің құндылығын өндіретін өнімге жартылай апарды. Қолданылып жүрген топтастыруға сай негізгі қорлардың құрамына өндірістік және өндірістік емес объектілер кіреді.

Өндірістік қорлар - өндірістің, құрылыстың, ауыл шаруашылығының, автомобиль көлігінің, байланыстың, сауданың және басқа да материалдық өндіріс түрлерінің негізгі қорлары.

Өндірістік емес негізгі қорлар - [тұрғын үй, коммуналдық шаруашылық, денсаулық, білім, мәдениет, спорт салалары арналған.

Натуралды-заттық құрама принципінде негізгі қорлар мыналардан тұрады

құрылыстар

табыстау
қондырғылары

өндірісітік
-
шаруашы
-лық
құрал-
сайманда
р

ғимараттар

жұмыс
және күш
машина-
лары мен
жабдықтар

жұмыс
және өнімді
мал

көпжылдық
егістер

шаруашылы
қтың ішкі
жолдар

сол сияқты
кәсіпорынд
ардың,
мекемелерд
ің
меншігіндег
і жер
телімдері


```
graph TD; A((Негізгі қорлар)) --- B((пассив)); A --- C((актив));
```

**Негізгі
қорлар**

пассив

актив

Негізгі қорларды тиімді пайдалану- дың 3 көрсеткіші

• қор қайтарымы $Кқ$ – ол қорлардың өнімділік деңгейін білдіреді және қор құнының бірлігіне келетін өнім құнымен белгіленеді;

• қор сыйымдылығы $Қс$ - қор қайтарымға керісінше көрсеткіш, ол, өнім бірлігін шығаруға арналған негізгі қорлардың шығынын сипаттайды;

• құрал-жабдық жұмысының ауысымдылық коэффициенті. Мысалы, егер цехтағы 200 станоктың 1-ауысымда 180, 2-ауысымда - 100, ал 3-ауысымда -40 жұмыс істесе, ауысым коэффициенті $=1,6$ $(180+100+40):200$, яғни әрбір станок үш ауысымдық тәртіпте, орташа түрде 1,6 ауысым пайдаланылды.

Кәсіпорынның негізгі өндірістік қорлары өндірістік ауыспалы айналымын жасайды. Ол мынадай сатылардан тұрады:

амортизация
негізгі қорлардың тозуы

негізгі қорларды толық қалпына келтіру үшін қаражаттың қорлануы

оларды күрделі қаржы жұмсау арқылы ауыстыру

Айналмалы капитал - өндірістік процеске тек бір рет қана қатысып қызмет етеді және өндірістік тұлғыну тәсіліне тәуелсіз өзінің құнын тікелей дайын өнімге апарды.

Айналмалы капитал бір өндірістік циклде толық тұлынылады және онын құны өндіріс шығындарына кіреді.

Оған жататындар:

Шикі-
зат

Жанар
май

Энер-
гия

Матери
алдар

Жарты-
лай
фабри-
каттар

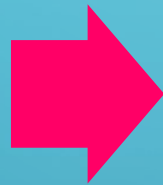
Аяқтал-
маған
өндіріс

Дайын
өнім
қорла-
ры

Қайта
сатуға
тауар-
лар.
(жұмыс
күші)

2. Негізгі капиталдың күнсыздануы. Амортизация

Негізгі капитал
бірнеше жыл қызмет
еткендіктен бірте-
бірте ол тозады.

Негізгі қорлар адам күшімен,
жылдар мерзімдерінің әсерімен,
техникалық және экономикалық
факторлардың ықпалы арқылы
олар өзіндік ерекшелігін, үлгісін
бірте-бірте жояды,
жарамсыздыққа әкеледі, сөйтіп
алдағы кезде өз бернелерін
орындауға мүмкіндіктері
болмайды.

Кәсіпорынның негізгі өндірістік қорлары өндірістік ауыспалы айналымын жасайды.

Негізгі қорлардың тозуы -құндылықтарының пайдалану кейпінде не болмаса жұмыс істемейтін күйінде негізгі қорлардың тұтынушылық ерекшеліктері мен бөліктік немесе толық ысырапқа ұшырауы.

Айналым
сатылары:

Негізгі
қорларды
толық қалпына
келтіру үшін
қаражаттың
қорлануы;

Негізгі
қорларды
күрделі қаржы
жұмсау арқылы
ауыстыру

Негізгі
қорлардың
тозуы;

Амортиза-
ция;

Тозу

табиғи

сапалық

Табиғи (физикалық, материалдық) тозу- жөндеу, қайта құру және негізгі қорларды жаңғырту арқылы ішінара қалпына келеді. Табиғи тозу, негізгі капиталдын элементтері физикалық тұрғыдан қызмет етуге жарамсыз болып қалуы. Олардың тұтыну құны жоғалады.

Сапалық (моралдық) тозу- ескірген негізгі қорлар өзінің конструкциялық, өнімділік, үнемділік, шығарылған өнімінің сапасы жөнінен жаңа үлгіден қалып қоятынын білдіреді.

- Материалдық тозу мынадай жағдайларла орын алады:
 - - жұмыс кезеңінде капиталдың қызмет ету процесінде;
 - - табиғат күштерінің әсерімен жұмыссыз қалған кезеңде.
- Материалдық тозудың екі жағы болады:
 - - техникалық-өндірістік - тулыну құнының жойылуы; құндық - құнның жаңа өнімге көшуі.

- **Моралдық тозудын екі түрі болады:**

- 1. еңбек өнімділігінің өсуіне сәйкес берілген еңбек құралдары арзандау, аз құнымен ұдайы өндіріледі;
- 2. құны бұрынғыдай машиналар өндіріледі, бірақ техникалық жағынан жетілуі, өнімділігі, рентабелділігі жоғары болады.

• ***Моралдық тозудын екі түрі болады:***

- 1. еңбек өнімділігінің өсуіне сәйкес берілген еңбек құралдары арзандау, аз құнымен ұдайы өндіріледі;
- 2. құны бұрынғыдай машиналар өндіріледі, бірақ техникалық жағынан жетілуі, өнімділігі, рентабелділігі жоғары болады.

Машиналардың, жабдықтардың, үйлер мен ғимараттардың барынша жаңа неғұрлым жетілдірілген және үнемді тұқымдарын, көпжылдық өсімдіктермен сұрыптарын өндіріске енгізуге байланысты пайдаланып жүрген негізгі қорларды бұдан әрі пайдалану экономикалық жағынан тиімсіз болып қалады.

Негізгі қорлардың сапалық тозуын мынандай факторлар арқылы анықтайды: өндірісте және жабдықтарды жаңартудағы жаңалықтар; технологиялық процестерді жетілдіру - жаңа технологияны қолданған кезде пайдаланудағы машиналар мен жабдықтар жарамайды; шығарылатын өнімдердің номенклатураларын өзгерту және жаңартқанда; жұмысшылардың күштерінің еңбекке қамтылуындағы, жұмысшылар біліктілігінде, өндірісте орналастыру географиясындағы өзгерістер өндірістің және пайдаланылатын машиналар мен жабдықтар санының азайтылуын талап етуі мүмкін.

Сапалық тозу ескірген негізгі қорлар өзінің конструкциялық, өнімділік, үнемділік, шығарылған өнімнің сапасы жөнінен жаңа үлгіден қалып қоятынын білдіреді. Сондықтан, негізгі қорларды әсіресе, олардың активтік белігінен дүркін-дүркін ауыстырып отырудың қажеттілігі туады.

Осыған байланысты қазіргі экономикада айырбастаудың анықтаушылық қажеттіліктің басты факторы - сапалық тозу болып табылады.

Негізгі қорларды пайдалану процесінде табиғи және моральдық жағынан тозады.

Олардың жекелеген бюджеттері негізгі бөлшектер мен детальдардың құрылымының элементтері негізгі қорларды тұтастай алғандағымен салыстырғанда неғұрлым қысқа мерзімде тозады.

Кәсіпорынның негізгі міндеті болып саналатыны - ол негізгі өндірістік қордың шамадан тыс ескіріп қалмауына жол бермеу (әсіресе, активтік бөлігі), себебі, олардың жеке және сапалық тозуының деңгейі және кәсіпорынның жұмысының нәтижесі осыған байланысты болады.

Сонымен бірге, негізгі қорлар уақытынан бұрын тозып кетпеу үшін оларды мезгіл сайын жөндеп тұру қажет. Ұйымдастыру техникалық белгілеріне карап жөндеуді күрделі және жай етіп бөледі.

Күрделі жөндеуде негізгі қорлардың объектісін тұтастай алғандағыны салыстырғанда тозу мерзімі азырақ жекелеген бөліктерін қалпына келтіруді айтады.

Машиналардың, жабдыктардың және көлік құралдарының күрделі жөндеуі де бір жылдан астам мерзімде агрегатты толық бөлшектен барлық тозған детальдары мен бөлшектерін ауыстыратын немесе қалпына келтіріп агрегатты қайта жинауды және сынақтан өткізуді, жүйелі түрде жүргізіліп отыратын жөндеуді айтады.

Негізгі қорлардың тозу ысырабын азайту оларды жақсылап пайдалану жолымен, негізгі керсеткішінің деңгейлерін қор қайтарымы, ауысымдылық коэффициенті, жабдықтау жіктемесінің коэффициентін арттыруы мүмкін.

Аталған екі жағдайда негізгі капиталдың құны жойылады төмендейді, өйткені еңбек құралдарының бағасы олардың пайдалылығымен есептелінеді белгіленеді.

Аталған екі жағдайда негізгі капиталдың құны жойылады төмендейді, өйткені еңбек құралдарының бағасы олардын ; пайдалылығымен есептелінеді белгіленеді. қаражаты жыл сайын жасалып отыратын, амортизациялық жарналардан құралады. Негізгі қорлардың табиғи және сапалық тозу олардың құнының экономикалық Осы жағдай амортизациялық қор құруға мәжбүр етеді. Осы қордың , орнын толтыру амортизациялық аударым түрінде өнім , өндіруге кеткен шығындарға қосылады. Амортизация - бұл шығарылатын өнімге негізгі өндірістік қор құнының бірте-бірте ауысуы. Ол ақшалай қаражатының қорлану мақсатында негізгі қорлардың толық және ішінара қалпына келтіру үшін іске асырылады.

Амортизациялық аударымды өтелім мөлшеріне және өзінің балансында тұрған негізгі құрал-жабдықтардың баланстық құнына сәйкес кәсіпорын ай сайын жасап отырады. Өтелім мөлшері мемлекет белгілеген негізгі қорлардың құнын өтеудің жылдық проценті болып табылады және өтелім мөлшерінің жылдық сомасын анықтайды. Басқаша айтқанда, өтелім мөлшері - бұл жылдық амортизациялық аударымның негізгі өндірістік қорлардың құнына процент есебіндегі қатынасы. Амортизациялық аударымның мөлшері олардың қызмет мерзімі есепке алғанда бастапқы негізгі қорлардың құны амортизацияның мөлшерімен аныкталады.

Осыған байланысты амортизацияның мөлшері мына формуламен есептеледі

Мұнда негізгі қорлардың жыл ішіндегі амортизация мөлшері, % Қбқ- негізгі қорлардың бастапқы құны Қж- жойылу құны, Мқ- негізгі қорлардың қызмет мерзімі.

Машиналардың, жабдыктардың және көлік құралдарының күрделі : жөндеуі де бір жылдан астам мерзімде агрегатты толық бөлшектен барлық тозған детальдары мен бөлшектерін ауыстыратын немесе қалпына келтіріп агрегатты қайта жинауды және сынақтан өткізуді, жүйелі түрде жүргізіліп отыратын жөндеуді айтады. |

Негізгі қорлардың тозу ысырабын азайту оларды жақсылап пайдалану жолымен, негізгі керсеткішінің деңгейлерін қор қайтарымы, ауысымдылық коэффициенті, жабдықтау жіктемесінің коэффициентін арттыруы мүмкін.

Амортизация мөлшері негізгі қорлардың құнын өтеудегі жылдық проценті болып есептеледі. Ол экономикалық тұрғыдан негізделіп, негізгі қорлардың өз уақытында орнын толтырып тұруы қажет. Оларды есептегенде мақсатқа сәйкес негізгі қорлардың қызмет мерзімдерін келесі факторларға сай дұрыс анықтау өте қажет негізгі қорлардың төзімділігі сапалық тозу техникамен қайта жарақтандырудағы келешекке арналған жоспар жабдықтау балансы жаңғырту және күрделі жөндеу мүмкіндігі.

Кәсіпорын негізгі қорлар жөнінде пайдаланатын есептеу техникаларын, жаңа үдемелі материалдар, аспаптар мен жабдықтарды шығаруды ұлғайту үшін тездетілген төлемді қолдауы мүмкін, ал ескірген техникаларды жалпылама өзгертетін жағдайда өнімдерді экспорттауды кеңейту.

Амортизациялық қор - негізгі қорлардың жұмыс істеуі үшін арналған ерекше ақшалай резерв болып табылады. Ол капиталдық салымдардың қаржылық ресурсы ретінде есептеледі. Амортизациялық қор негізгі қорлардың қарапайым жұмыс істеуіне арналған, ескі негізгі қорларды жаңа құралдармен ауыстыру, әрине, құнына тең болатын құралдармен ауыстырады. Алайда, ғылыми-техникалық прогрестің жылдам өзгеруіне байланысты амортизация негізгі қорлардың жұмыс істеуін кеңейтілген қайнар көзі ретінде қабылданады.

Жылдам техникалық прогрестің шарттарында әрдайым жаңа техникалардың жаңартулары болып жатады, жаңа және жоғары өндірістік , механизмдер мен аппараттардың түріері ескі техникаларды ауыстырып тұрады.

Негізгі құралдар, айтып өтелік, өндірістік үрдісте саны көп өндірістік циклдарға катысып, ұзақ уақыт бойы қызмет етеді, уақытысымен тозу процесіне ұшырап, табиғи нысанын сақтай отырып, бөліктермен өз құндылығын дайындалатын өнімге ауыстырады. Осындай негізгі қорлардың ерекшелігі оларды неғұрлым қажетті және пайдалануға тиімді етіп жасалынады.

Амортизацияның әдістері ,

Амортизация кәсіпорында ай басында бар негізгі құралдарға есептеледі. Кіріске алынған негізгі құралдар келесі айдың бірінен басталып есептеледі, ал шығысқа шығарылған негізгі құралдар келесі айдан бастап есептеуі тоқтатылады.

Ол бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспарында 2420 «Негізгі құралдардың құнсыздануы мен амортизациясы» шотында жүргізіледі. № 16 ХҚЕС талаптарына сәйкес амортизацияның 4 әдісі бар:

- құнды біркелкі есептеп шығару әдісі;
- өндірістік әдіс;
- кумулятивтік әдіс;
- кемімелі-қалдық әдісі.

Құнды біркелкі есептеп шығару әдісі.

Құнды біркелкі есептеп шығару әдісі неғұрлым қарапайым әдіс болып саналады. Осы әдіс бойынша объектінің амортизацияланатын құны негізгі құралдардың жұмыс істейтін мерзімінің ішінде шаруашылық субъектісінің шығындарына бір калыпты қосылып отырады. Амортизациялық аударым мөлшері тек қана объектінің жұмыс істеу мерзімінің ұзақтығына байланысты деген болжамға негізделген. Әр есепті жылда негізгі құралдарға есептелетін амортизациялық аударым сомасы ' осы негізгі құралдарының барлық пайдалану мерзімінде амортизацияланатын сомасын, яғни бастапқы құн мен қалдық құнының айырмасын объектінің пайдалану кезеңіндегі есеп беретін жылдардың санына бөлу арқылы есептеліп шығарылады. Бұл әдіс бойынша, яғни құнды біркелкі есептен шығару әдісі қолданылғанда негізгі құралдарға есептелетін амортизациялық аударым сомалары жыл сайын түрақты мөлшерде жүргізіледі. Өндірістік әдіс.

Бұл әдіс объектінің пайдаланылатын уақытына емес, оны пайдалану нәтижесіне негізделген. Кумулятивті әдіс.

Кумулятивті әдіс- латын тілінен аударғанда өсу, жиналу деген мағынаны білдіреді. Кумулятивті әдіс деп айтылуының себебі осы әдіс бойынша негізгі құралдарға амортизациялық аударым сомасын есептейтін формуланың алымы негізгі құралдардың пайдалану мерзімінің қалған жылдар санына тең болып, ал бөлімі ол активтің пайдаланылатын барлық жылдар мерзімі сандарының қосындысына тең болуына байланысты. Кемімелі - қалдық әдісі.

Бұл әдіс бойынша негізгі құралдарға амортизациялық аударым есептеу алдымен құнды біркелкі есептен шығару әдісімен жүргізіледі. Ол үшін негізгі құралдардың бастапқы құны оның жұмыс істейтін мерзімінің, яғни пайдаланылатын уақыт жылы санына бөлініп, әр есепті жылға тиісті амортизацияның пайызы анықталады. Бұл жерде бастапқы құнын 100% деп аламыз. Одан кейін табылған пайыз мөлшері (100% . бөлінгіш пайдаланылатын жылы) екі еселеніп, негізгі құралдардың бастапқы құны емес, әр есепті жыл басындағы әлі амортизацияланбаған қалдық құнына, яғни баланстық құнына көбейтіледі.

The image features a dark blue gradient background with white circuit-like lines in the corners. These lines consist of straight lines and small circles, resembling a printed circuit board or a network diagram. The lines are positioned in the top-left, top-right, bottom-left, and bottom-right corners, framing the central text.

НАЗАРЫҢЫЗГА

РАХМЕТ!!!